

Більшість (65%) молодших школярів із нормативним розвитком характеризуються високою самооцінкою позитивно оцінюючи свої психологічні характеристики та особистісні якості, такі діти не переживають як їх сприйматимуть однокласники та вчителів, і, тому, не тривожаться у школі. Натомість, 58% молодших школярів із ЗПР характеризуються низькою самооцінкою. Вони, негативно розцінюючи свої можливості, зважаючи на наявний у них діагноз, очікують не успіхів у навчанні та спілкуванні з однокласниками, тому постійно очікують конфліктів, незадоволення з боку вчителя, поганих оцінок, тощо.

При цьому, для 72% молодших школярів з нормативним розвитком характерне виражене позитивне емоційне ставлення до школи. Маючи загальне позитивне налаштування до стосунків з вчителями та однолітками, вони не тривожаться через можливі проблеми із ними. Натомість, більшість (60%) дітей із ЗПР характеризуються негативним емоційним ставленням до школи. Такі діти тривожаться через те, що їх можуть запитати те, чого вони не знають, можливі конфлікти з однокласниками і, тому, мають генералізоване негативне ставлення до школи загалом.

Висновки. Встановлено, що діти з особливими потребами характеризуються труднощами в соціально-психологічній адаптації до умов навчання у школі. Вони, характеризуються проблемами в адаптації, зниженим рівнем самооцінки ($\chi^2=10,235$, $p\leq 0,01$) та вираженим негативним емоційним ставленням до шкільного навчання ($\chi^2=10,852$, $p\leq 0,01$). Натомість, молодшим школярам із нормативним розвитком властиве позитивне ставлення до школи, ознаки психічної адаптації до шкільного життя, підвищена самооцінка.

Література:

1. Коробко Л.І., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. К. : Летра ЛТД, 2006. 416 с.
2. Обухівська А.Г. Психологічний супровід інклюзивної освіти. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.
3. Ужченко І.Ю. Чинники порушення цілепокладання в навчальній діяльності в молодших школярів із затримкою психічного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія.* 2013. Вип. 23. С. 246–248.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІЛКУВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ІЗ РІЗНИМ СТИЛЕМ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Бутовцова Д. Е.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
butovczova@gmail.com*

Актуальність проблеми. Проблема спілкування відноситься до числа найважливіших для юнацтва сфер життєдіяльності. Всі психологи єдині у визнанні значення спілкування для формування особистості в юнацькому віці. Цей період досить важливий для формування основних структурних

компонентів майбутньої особистості. Тому вивчення проблем спілкування стає дуже актуальним. Її актуальність різко зростає на даному етапі розвитку суспільства, коли відбувається різка зміна соціальних відносин, характеру особистісних взаємодій, моральних норм, цінностей.

Актуальність теми дослідження визначається також кризою інституту сім'ї, що породжує негативні тенденції у виховній сфері. У зв'язку з цим потребує розробки питання про стилі сімейного виховання в умовах сучасної сім'ї, що втратила багато своїх функцій. Необхідна розробка питання ролі сімейного виховання у такому важливому процесі як комунікативність молодого покоління.

Мета – теоретично вивчити та емпірично дослідити психологічні особливості спілкування старшокласників із різним стилем сімейного виховання.

Методика та організація дослідження. Для вирішення поставлених завдань у процесі виконання роботи застосовувалися теоретичні методи (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних), емпіричні методи (методика «Поведінка батьків і ставлення підлітків до них» (за Є. Шафер), методика «Оцінка рівня комунікативності» (за В.Ф. Ряховським), методика діагностики типових способів поведінки у конфліктних ситуаціях К.Томаса (адаптація Н.В. Гришиної)) [3].

Результати дослідження. За результатами проведеного емпіричного дослідження можна стверджувати наступне. Встановлено, що більшість досліджуваних старшокласників (52%) мають позитивні стосунки із батьками. Такі стосунки характеризуються позитивною емоційною атмосферою, наявністю потреби у психологічній підтримці з боку батьків, акцентуванням на емоційних контактах та дружнім стилем спілкування. При цьому, батьки приймають думку дітей, схильні сприймати власну дитину як особистість, їх виховання має гуманістичний характер. Також, 45% досліджуваних учнів притаманна директивність у стосунках із батьками, котрі схильні нав'язувати дітям почуття провини, проявляти свою владу, засновану на амбіціях та принципах. Такі батьки орієнтовані на домінуючий стиль виховання та доведення власного авторитету, застосовують покарання.

Окрім цього, 42% досліджуваних старшокласників мають стосунки із батьками, що характеризуються ознаками автономності. У такому спілкуванні переважає формальний підхід до виховання, психологічне дистанціювання між членами родини, часто заперечуються форми турботи і опіки. При цьому, ворожість та непослідовність практично не властиві стосункам досліджуваних учнів із батьками (відповідно 10% та 16%). Це дає підстави стверджувати, що у сімейній взаємодії батьки не схильні проявляти виражену агресивність до дітей, самореалізуватися за їх рахунок і дотримуються однієї лінії виховання.

При цьому між сприйняттям досліджуваними учнями стосунків із матір'ю та батьком відсутня суттєва відмінність. Проте, батьки, у сприйнятті дітей, дещо більше схильні до прояву рис директивності у вихованні (різниця у середніх значеннях – 0,6 балів), центровані на необхідності дитини відповідати певному еталону, використання покарання та застосування влади. При цьому,

досліджувані старшокласники більше схильні надавати стосункам з матерями ознак позитивного інтересу, ніж відносинам із батьком (різниця у середніх значеннях – 0,5 балів). Тобто, учні більше схильні до психологічної близькості із матір'ю, акцентуванні на емоційних контактах та проявах турботи і довіри.

За показниками середніх значень, які характеризують схильність до ворожості, автономності та непослідовності у сімейних стосунках, досліджувані учні не диференціюють свої відносини із матір'ю та батьком.

Отже, досліджуваним старшокласникам (52%) переважно властива тенденція до сприйняття стосунків із батьками за типом «позитивного інтересу», що характеризується гуманістичною орієнтованістю та спрямованістю на психологічну близькість між дітьми та батьками. Для сімейних стосунків іншої частини досліджуваних (45%) притаманні ознаки директивності, котра виражається в апелюванні до авторитету та акцентуванні уваги на необхідності відповідати певним стандартам та еталонам поведінки. Автономність у спілкуванні батьків і дітей властива 42% досліджуваних. Такі стосунки передбачають психологічне дистанціювання у сім'ї та формальний підхід до виховання дитини.

При цьому, уявлення досліджуваних учнів про особливості виховної позиції батька та матері у сім'ї суттєво не відрізняються. Лише батьки досліджуваних дещо більшою мірою схильні до прояву ознак директивності, а матері – позитивного інтересу. Такі характеристики сімейного спілкування досліджуваних учнів відображаються у притаманному сімейним стосункам емоційному фоні та зумовлюють певні психологічні особливості підлітків, сформовані під впливом виховання у сім'ї. Зокрема, особливості взаємодії із батьками зумовлюють сформовану чи нерозвинену схильність дітей до комунікації з оточуючими.

Проаналізовано, що переважна більшість досліджуваних старшокласників (62%) має виражену комунікативність. Вони схильні до встановлення міжособистісних контактів із оточуючими, спілкуватися та співробітничати з ними, роблять це легко і невимушено. При цьому, у 30% досліджуваних комунікативність виражена на середньому рівні. Ці учні прагнуть отримувати нові знання, охоче слухають співрозмовників та терплячі у стосунках з ними, схильні до встановлення нових соціальних контактів, проте, періодично відчують труднощі у взаємодії та не схильні перебувати у великих компаніях. 8% досліджуваних мають проблеми у комунікації, їм важко взаємодіяти з оточуючими, знайомитись та підтримувати дружні стосунки, що відповідає низькому рівню сформованості комунікативності.

При цьому досліджувані учні (64%), яким властиві позитивні стосунки у сімейному колі, мають більш виражену комунікативність, порівняно з іншими групами дітей. Такі підлітки легко і ефективно комунікують із оточуючими, схильні до встановлення психологічно зрілих контактів із іншими людьми, гуманістично орієнтовані у спілкуванні. При цьому, серед старшокласників із явно вираженою директивністю у сімейних стосунках 45% мають несформовану комунікативність, їм складно контактувати із оточуючими, підтримувати дружні стосунки, знайомитись із ними. Серед учнів із автономним типом стосунків у

сім'ї комунікативність виражена на різних рівнях, із переважанням середнього рівня – 44% досліджуваних.

З'ясовано, що більшість досліджуваних підлітків (58%) схильні проявляти суперництво у конфлікті, прагнуть добиватися своїх інтересів за рахунок конфліктуючої сторони. Також, 46% досліджуваних схильні до компромісу у конфлікті, що виражається у знаходженні оптимального рішення вирішення конфлікту, та 42% учнів тяжіють до провів співробітництва у конфлікті – орієнтовані на вибір альтернативи, яка максимально відповідає інтересам обох сторін. При цьому, 44% досліджуваних притаманна виражена стратегія до уникнення конфлікту, відсутність намагань вирішити таку ситуацію.

При цьому старшокласники, стосунки з батьками яких характеризуються позитивним інтересом, більше схильні до прояву співробітництва (42%) та компромісу (24%) у конфліктних ситуаціях, порівняно з іншими учнями. Такі діти готові до взаємодії, вирішення конфліктів, орієнтовані до взаємодії із партнером по спілкуванню, що відображає їх психологічну зрілість та гуманістичну спрямованість у стосунках з оточуючими, як наслідок оптимального сімейного виховання. Досліджувані, стосунки з батьками яких директивні, схильні уникати конфліктних ситуацій (52%), що відображає певну психологічну незрілість та невпевненість у собі та своїх силах, внаслідок директивних впливів з боку батьків у спілкуванні. При цьому, більшість досліджуваних (62%), стосунки з батьками яких характеризуються автономністю, орієнтовані до проявів суперництва у конфліктних ситуаціях. Вони прагнуть добитися бажаного результату не залежно від точки зору партнера, не приймають його погляди, що, відповідно, відображає особливості їх стосунків із батьками – психологічне дистанціювання та незалежність.

Висновки. Провідні типи взаємодії дітей із батьками пов'язані із типовим реагуванням старшокласників у конфліктах. Адже, діти із сімей, де панує атмосфера позитивного інтересу у стосунках, орієнтовані на оптимальні шляхи вирішення конфлікту – співробітництво та компроміс, що відображає їх готовність до взаємодії та виражені комунікативні установки. Старшокласники із сімей з директивним типом взаємодії орієнтовані на уникнення конфліктних ситуацій, що походить від особливостей виховання – нав'язування батьками почуття провини та нехтування точкою зору дитини, її залежність від дорослих. Досліджувані, які спілкуються з батьками за типом автономності орієнтовані до проявів суперництва у конфлікті, оскільки під час виховання їх стосунки з дорослими мали ознаки протистояння та формального відношення.

Література:

1. Вікова та педагогічна психологія: навчальний посібник К.: Каравела, 2007. 400 с.
2. Волков Б.С. Психология юности и молодости: учебное пособие. М.: Академический Проект: Трикста, 2006. 256 с.
3. Кайдалова Л.Г. Психология спілкування: навчальний посібник. Х.: НФаУ, 2011. 132 с.
4. Мельничук М.М. Статеві відмінності агресивної поведінки дітей підліткового віку. *Молодий вчений*. Херсон, 2021. № 4 (92). С. 67-75.

5.Моргун В.Ф., І.Г. Тітов. Основи психологічної діагностики: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Слово, 2013. 464 с.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК КОНГРУЄНТНИХ МІЖОСОБИСТІСНИХ СТОСУНКІВ

Вараксіна А.В.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
varacsinaanna@gmail.com*

Постановка проблеми. Пошук шляхів розвитку комунікативних компетентностей особистості є важливим завданням сучасної психологічної науки та практики. Серед особистісних властивостей, що впливають на успішність соціально-психологічної взаємодії, особливе місце займає емоційний інтелект. В психології накопичено значний досвід у вивченні цієї проблеми.

Р. Бар-Он, Дж. Блок, Х. Вейсінгер, Д. Гоулман, Д. Карузо, Дж. Мейер, П. Саловей, Г. Орме, Д. Слайтер, Р. Стернберг обґрунтували теоретичні підходи до вивчення емоційного інтелекту. І. Власова, В.В. Зарицька дослідили особливості розвитку емоційного інтелекту в онтогенезі. Є.В. Карпенко проаналізувала засоби розвитку емоційного інтелекту в руслі індивідуальної та групової позитивної психотерапії. Дослідження ролі емоційного інтелекту в життєдіяльності людини, присвячені роботи В. Ковриги, Е. Л. Носенко, І.М. Андрєєвої. Д.В. Люсіна та інш.

Мета дослідження полягала в обґрунтуванні ролі емоційного інтелекту в побудові особистістю конгруентних міжособистісних стосунків.

Результати дослідження. Міжособистісні стосунки – це система настановлень, орієнтацій, очікувань, диспозицій, через які люди сприймають і оцінюють один одного. Характерною ознакою міжособистісних стосунків є їх емоційне забарвлення. Можна припустити, що вміння розпізнавати емоційні переживання, усвідомлювати їх зміст виступає у якості чинника успішної міжособистісної взаємодії. Ця здатність, в психологічній науці, розглядалась у зв'язку із проблемою емоційного інтелекту. Ми здійснили спробу проаналізувати підходи та моделі емоційного інтелекту та обґрунтувати їх зв'язок із ефективністю міжособистісної взаємодії.

На сучасному етапі концептуалізація емоційного інтелекту здійснюється в контексті різноманітних теоретичних моделей.

Модель здібностей Д. Карузо, Дж. Мейер, П. Селовей. В рамках моделі здібностей емоційний інтелект розглядається як підструктура соціального інтелекту, яка включає здатність спостерігати власні емоції і емоції інших людей, розрізняти їх та використовувати цю інформацію для управління мисленням і діями. На думку Дж. Мейєра [6] і П. Селовея, емоційний інтелект представлений в двох «іпостасях»: внутрішньоособовий ЕІ і міжособовий ЕІ. Перший припускає здатність людини встановлювати взаємозв'язки між думками, вчинками і почуттями, тоді як другий допомагає пристосуватися до